

DINAMIKA PROMJENA U PONAŠANJU UČENIKA USPORENOG KOGNITIVNOG RAZVOJA

Snježana Sekušak-Galešev
Ljiljana Pintarić

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Izvorni znanstveni članak
UDK: 376.4

Zaprimljeno: 14. 03. 1996.

Sažetak

Ovim se radom željelo ustvrditi koji je trend promjena u ponašanju učenika usporenog kognitivnog razvoja tijekom 10 mjesečnog eksperimentalnog tretmana u 4 rehabilitacijske skupine. Ponašanje su procjenjivali nastavnici koristeći listu procjene "Evidencijski list" - opći dio, u 24 vremenske točke. Od 5 ispitivanih područja ponašanja linearni trendovi aritmetičkih sredina rezultata svih skupina pokazuju rast najmanje unutar jednog područja.

1. UVOD

Ponašanje svake osobe u svom primarnom određenju ima za cilj realizaciju osnovnih potreba koje se, iako različito nazivane, najčešće odnose na potvrdu vlastite vrijednosti kroz osjećanje važnosti (uvažavanja, kompetentnosti i sl.), pripadanja, slobode, itd. Iako će prepoznavanje zadovoljenja ovih potreba ovisiti o unutarnjem, autohtonom doživljaju pojedinca, nerijetko je u djece, a naročito u djece usporena kognitivnog razvoja, percepcija vlastite kompetentnosti projekcija prihvaćenosti u socijalnoj sredini u kojoj žive.

Ponašanje učenika usporenog kognitivnog razvoja u školskoj sredini uvelike će tako ovisiti o psihološkoj klimi koja tu vlada. Stavovi nastavnika, stavovi djece bez teškoća u razvoju, roditelja te djece, ali i ponašanje same djece s teškoćama u razvoju, neke su od pretpostavki psihološke klime koja vlada u školskoj sredini (Stančić, V., 1985.). Postojanje dobre psihološke klime ima za svoj konačni cilj stvaranje najmanje restriktivne

okoline u kojoj će i djeca usporena kognitivnog razvoja imati priliku da optimalno iskoriste svoj potencijal.

Postoje također mnoga istraživanja na području mentalne retardacije u kojima se naglašava važnost socijalnog razvoja i socijalne kompetencije za adaptivno ponašanje (Igrić, Lj., Žic, A., 1992.). Osim toga ta istraživanja ukazuju da su djeca s mentalnom retardacijom odbijana ili ignorirana od strane svoje socijalne okoline", a posljedica je deprivacija u socijalnim kontaktima (Igrić, Lj., Žic, A., 1992.).

Različitim istraživanjima sociometrijskog položaja učenika s teškoćama u učenju integriranim u redovne škole (Bryan, 1974.; Budoff i Gottlieb, 1976.; Scranton i Ryckman, 1979.; Brdar, 1982; prema Stančić, Z. 1990.) ustanovljeno je da je taj položaj lošiji od onog učenika bez teškoća u razvoju.

Nešto je drugačiji rezultat ispitivanja prihvaćenosti učenika obuhvaćenih radom u okviru "resource room" (Prillman, 1981.); gdje su oni uglavnom prihvaćeni od svojih vršnjaka, zatim u istraživanju povezanosti sociometrijskog položaja učenika u školi i izvan škol-

skim aktivnostima (Ackerman i Howes, 1986; prema Stančić, Z., 1990.) gdje je nađena razlika između prihvaćenosti unutar škole i u izvannastavnim aktivnostima. Nadalje, Aloia, Beaver i Petus (1978., prema Stančić, Z. 1990.) proveli su ispitivanje o intenzitetu interakcija između učenika bez teškoća u razvoju i učenika s teškoćama, nakon što su prvo spomenuti upoznati sa sposobnostima učenika s mentalnom retardacijom te se tako ustanovilo da bolja informiranost povećava učestalost biranja partnera za igru i među djecom smanjenih sposobnosti.

Neki su autori pak analizirali promjenu stavova, i to u pozitivnom smjeru, u djece bez teškoća prema djeci s teškoćama u razvoju (Ames, 1981.; prema Acton, H.M. i Zabar-tany, L., 1988.).

Zanimljivo je da je prihvaćenost djece s teškoćama u razvoju od strane njihovih vršnjaka bez teškoća ovisna o konstrukciji odnosno uvjetu pod kojima će realizirati neki zadatak koji se na njih postavlja, ali i o uspješnosti grupe koja izvršava taj zadatak. Naime, ukoliko se od jedne heterogene grupe djece zahtijeva da surađuju jer je konačni cilj "grupni produkt", veća je vjerojatnost da će uspješnost jednog člana grupe poboljšavati uspješnost drugog člana. Autori navode da čak kad je doprinos pojedinog člana minimalan, on je vrlo dobro "procijenjen" i prihvaćen od vršnjaka ukoliko je ta skupina bila uspješna. Bolji međusobni odnosi, kao i mogućnost socijalne interakcije u svom suportivnom i pozitivnom obliku, pojavljuju se samo ukoliko su zadaci konstruirani tako da podrazumijevaju kooperativnost, ali ne u uvjetima natjecateljskog, individualističkog postizanja ciljeva (Johnson, D.W. i Johnson, 1984.; prema Acton, H.M. i Zabar-tany, L., 1988.).

2. PROBLEM I CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Osnovni problem ovog rada bio je utvrđivanje dinamike promjena u ponašanju učenika usporena kognitivnog razvoja, u redovnim i posebnim uvjetima odgoja i obrazovanja, tijekom 10-mjesečnog perioda provođenja rehabilitacijskih programa.

Ponašanje učenika pratili su nastavnici uporabom "Evidencijskog lista za otkrivanje i praćenje djece s teškoćama u razvoju osnovnoškolske dobi" (Stančić, V., Levandovski, D., Igrić, Lj., 1990.), I. dijelom kroz 29 stavaka.

Ciljevi istraživanja bili su :

1. ustvrditi dinamiku promjena ponašanja učenika uključenih u različite rehabilitacijske programe, odnosno ustanoviti tendenciju promjena u ponašanju s obzirom na uključenost u pojedini program kroz 5 područja ponašanja
2. ustvrditi neke općenite trendove u dinamici promjena ponašanja djece na razini cjelokupnog uzorka, tijekom 10-mjesečnog rehabilitacijskog tretmana, a obzirom na 5 područja ponašanja.

3. METODE RADA

3.1. UZORAK ISPITANIKA

Istraživanjem je bilo obuhvaćeno 60-ero učenika od prvog do petog razreda osnovne škole (38 dječaka i 22 djevojčice), kronološke dobi od 7 do 12 godina. Prema intelektualnom statusu 39% ispitanika ima IQ do 70, a 61% ima IQ veći od 70. Kriterij izbora uzorka bilo je nepoželjno ponašanje, a sva djeca iz uzorka žive u vlastitoj obitelji.¹

¹ Ovaj je rad dio projekta "Socijalizacija djece s mentalnom retardacijom" (voditelj prof.dr. Ljiljana Igrić), koji se realizira na Fakultetu za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.

U skladu s osnovnom svrhom istraživanja, a to je dopuna i poboljšanje učinkovitosti postojećih programa u sustavu odgoja, obrazovanja i rehabilitacije djece sniženih intelektualnih sposobnosti, ispitanici su tijekom 10-mjesečnog perioda bili uključeni u jedan od 4 različita rehabilitacijska programa u svrhu poticanja socijalnog razvoja:

Grupni rad s djecom-gestalt pristup (13 učenika u 3 podgrupe),

Grupni rad s roditeljima (13 sudionika),

Perceptivno-motorička stimulacija (13 učenika u 2 podgrupe),

Rehabilitacija putem pokreta (13 učenika u 2 podgrupe).

Ispitanici su uključeni u pojedine rehabilitacijske programe na temelju rezultata inicijalnog ispitivanja. Tako su npr. djeca čiji su rezultati ukazali prvenstveno na emocionalne teškoće, uključena u Grupni rad s djecom-gestalt pristup; ispitanici s najvećim teškoćama u području percepcije, uključeni su u grupu u kojoj se stimulirao perceptivno-motorički razvoj (detaljan opis uzorka i kriterija za pripadnost pojedinoj rehabilitacijskoj skupini nalazi se u magistarskom radu Žic A., 1995.).

3.2. VARIJABLE

Za potrebe ovoga rada korišteni su podaci prikupljeni primjenom "Evidencijskog lista za otkrivanje i praćenje djece s teškoćama u razvoju osnovnoškolske dobi" (V. Stančić, D. Levandovski, Lj. Igrić, 1990.), opći, I dio.

Instrument su ispunjavali nastavnici u vremenu od početka provođenja do kraja eksperimentalnog programa, kroz 24 vremenske točke.

Prvi, opći dio sadrži 29 čestica koje su grupirane u pet područja ponašanja, koja čine varijable istraživanja :

1. Evidencijski list (ELO) 1-4 : Ponašanje prema nastavniku (5 čestica koje se odnose na: pristupačnost i otvorenost, korištenje drskih i neprimjerenih riječi, tra-

ženje objašnjenja ako nije shvatio, smetanje neadekvatnim ponašanjem)

2. Evidencijski list (ELO) 5-9: Ponašanje prema suučenicima u razredu (5 čestica koje se odnose na: fizičko obračunavanje, svađanje, tužakanje, pružanje pomoći, prihvaćanje pomoći)
3. Evidencijski list (ELO) 10-14: Ponašanje ostalih učenika prema ispitaniku (5 čestica koje se odnose na: ruganje, fizičko napadanje, uključivanje u zajedničke aktivnosti, pružanje pomoći, tužakanje)
4. Evidencijski list (ELO) 15-19: Ponašanja za vrijeme rada na školskom satu (5 čestica koje se odnose na: zalaganje u radu, samostalnost u obavljanju zadataka, ustrajnost u radu, pažnju, brzinu izvršavanja zadataka)
5. Evidencijski list (ELO) 20-29: Posebna ponašanja iskazana u razredu (10 čestica koje se odnose na: izlaženje iz klupe i šetanje za vrijeme nastave, zamuckivanje dok odgovara gradivo, grickanje noktiju, meškoljenje u klupi, pojavu tikova, zakašnjavaње na nastavu, impulzivnost, hiperaktivnost, povučенost, zrelost u ponašanju)

Za svaku česticu moguće je dobiti različit broj bodova (maksimum za pozitivan oblik određenog ponašanja, minimum za negativan oblik).

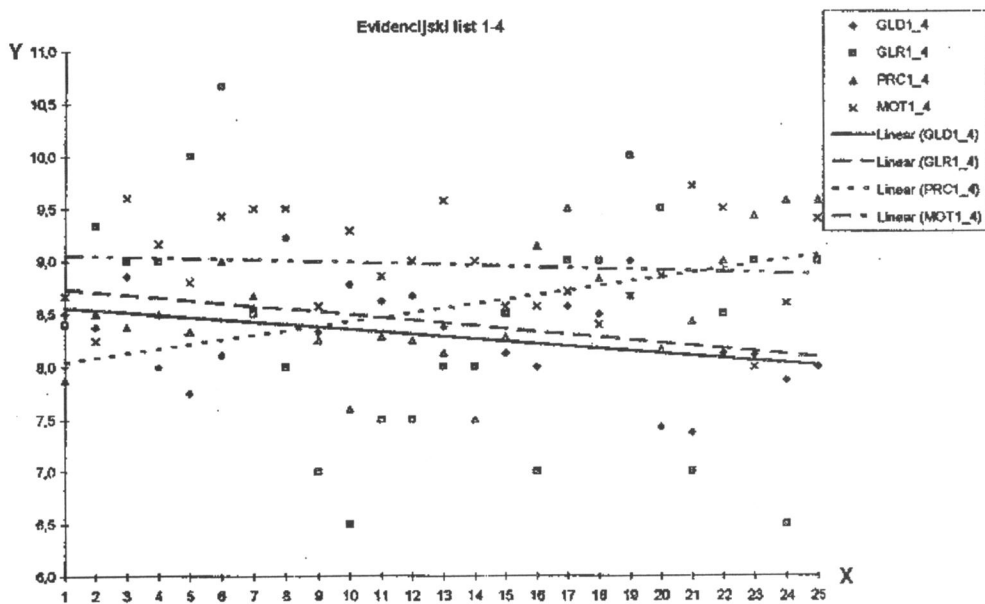
3.3. OBRADA REZULTATA

Za svaku rehabilitacijsku skupinu izračunati su linearni trendovi aritmetičkih sredina rezultata za svako područje Evidencijskog lista kroz 24 vremenske točke, korištenjem statističkog paketa SPSS for Windows, verzija 6.1.

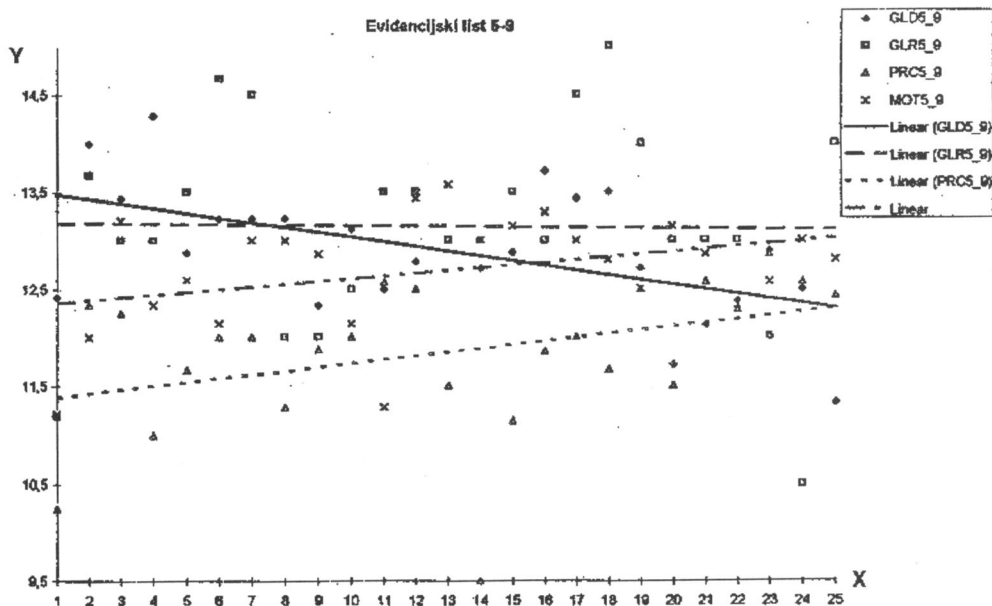
4. REZULTATI I RASPRAVA

Na slikama 1. do 5. nalaze se prikazi linearnih trendova za područja ELO1-4 ("ponašanje prema nastavniku"), ELO5-9 ("ponašanje prema drugovima u razredu"), ELO10-14

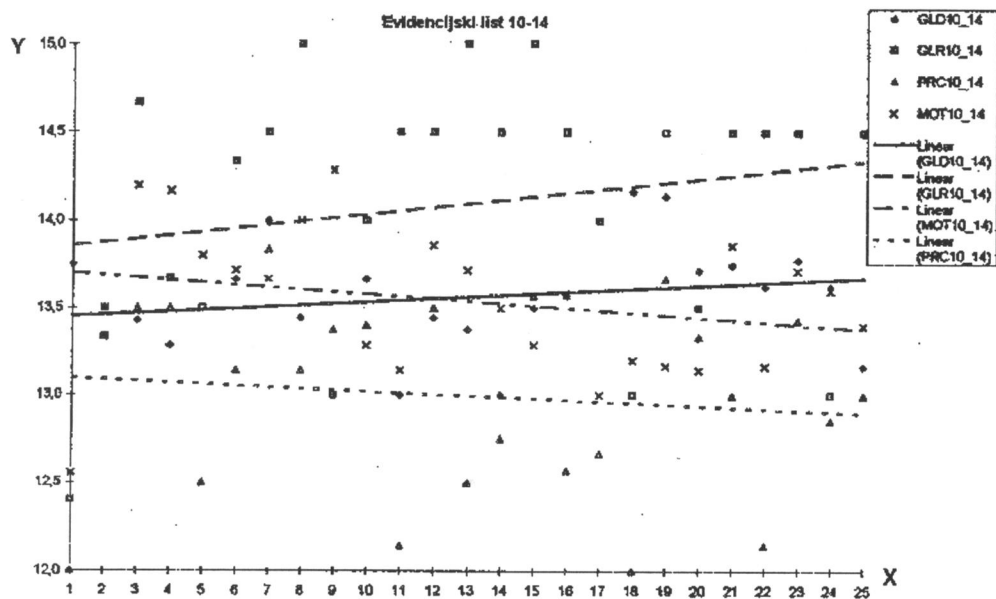
Slika 1.

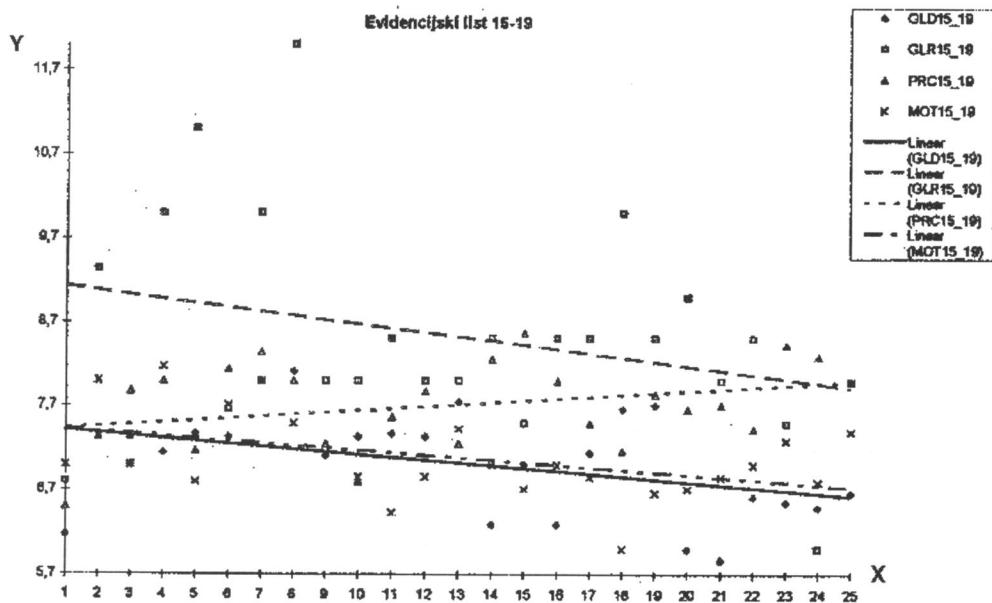
Slika 2.

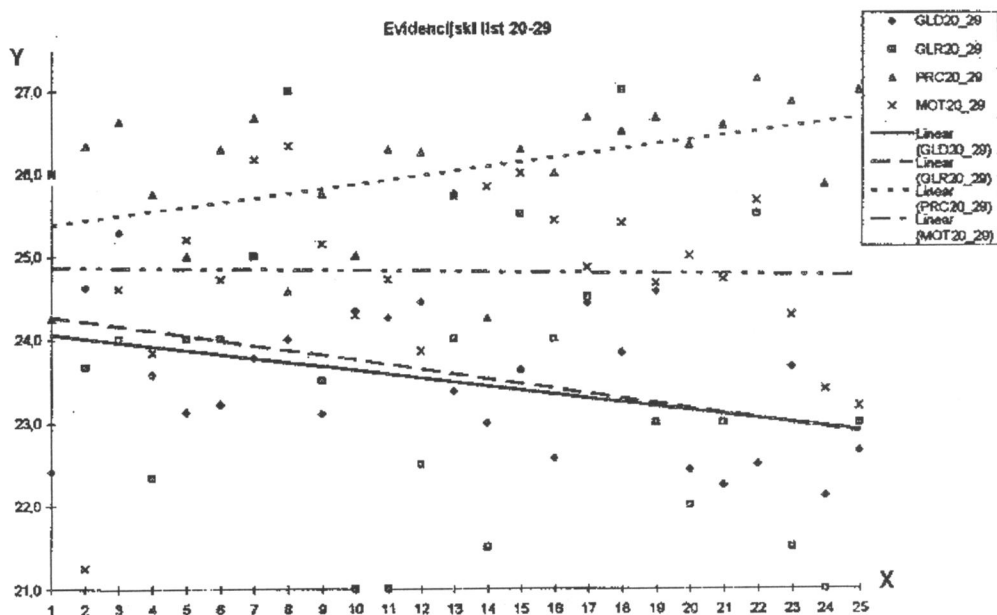
Slika 3.

Slika 4.

Slika 5.

Legenda za slike 1. do 5.:

x = vremenske točke

y = aritmetičke sredine rezultata

Rehabilitacijske skupine:

GLD = Grupni rad s djecom

GLR = Grupni rad s roditeljima

PRC = Perceptivno-motorička stimulacija

MOT = Rehabilitacija putem pokreta

(ponašanje ostalih učenika prema ispitaniku), ELO15-19 (ponašanja za vrijeme rada na školskom satu), te ELO20-29 (posebna ponašanja iskazana u razredu).

4.1. ANALIZA DINAMIKE PROMJENA U PONAŠANJU DJECE UKLJUČENE U REHABILITACIJSKI PROGRAM "GRUPNI RAD S DJECOM"

Grupni rad s djecom temeljio se na gestalt pristupu, s osnovnim ciljem poticanja sazri-

jevanja djeteta (Žic A., 1995.). Polazište u radu bio je razvoj odnosa povjerenja prema terapeutu i grupi kako bi se dijete oslobodilo u izražavanju osjećaja i tako rasvijetlilo pozadinu javljanja neprihvatljivog ponašanja. Djetetu se pomaže da doživi pozitivna iskustva u odnosu na vlastite sposobnosti i svojstva, te da tako ostvari bolji kontakt sa sobom, razvije sigurnost, samopoštovanje i cjelokupno bolju sliku o sebi.

Na slikama 1. do 5. vide se efekti tretmana Grupni rad s djecom na ispitivanim područjima ponašanja kroz sve mjerene vremenske točke. Linearni trend pokazuje da je do pozitivnog pomaka došlo jedino unutar područja ELO10-14, kojim se ispituje ponašanje ostalih učenika prema ispitaniku. U odnosu na ponašanja prema nastavniku, prema suučenicima u razredu, ponašanja za vrijeme rada na školskom satu, te posebna ponašanja iskazana u razredu, trend rezultata pokazuje pad, odnosno nastavnici procjenjuju ponašanje

lošijim nego što je bilo prije početka tretmana.

Očito je da su djeca tijekom rada u grupi počela mijenjati svoja ustaljena ponašanja, jer su počela učiti prepoznavati i izražavati svoje osjećaje, povećavati samopouzdanje, što se vjerojatno odrazilo u povećanoj ekspresiji i komunikaciji sa drugovima u razredu. Mada su nastavnici procjenjivali lošijim ponašanje ispitanika prema drugovima u razredu, izgleda da njihovi suučenicima takvo ponašanje nisu doživjeli lošijim, već naprotiv. Smanjilo se ruganje, počeli su prihvaćati sudjelovanje u zajedničkim aktivnostima, počeli su im pružati pomoć, postali su rjeđi fizički obračuni. Promjena u djetetovom ponašanju do koje je došlo tijekom tretmana predstavlja međufazu na putu do konačnog cilja - smanjenja nepoželjnih ponašanja na svim područjima, za postizanje kojeg je potrebno vrijeme duže od predviđenog u ovom istraživanju.

4.2. ANALIZA DINAMIKE PROMJENA U PONAŠANJU DJECE ČIJI SU RODITELJI UKLJUČENI U REHABILITACIJSKI PROGRAM "GRUPNI RAD S RODITELJIMA"

Na slikama 1. do 5. prikazani su rezultati djece čiji su roditelji bili uključeni u edukativno orijentiranu grupu u kojoj se primjenjuje tehnika gestalt psihoterapije. Grupa je formirana nakon provedenih ispitivanja roditelja sve djece usporenog spoznajnog razvoja koja su ispoljavala nepoželjna ponašanja, a polaznici su redovnih osnovnih škola i osnovnih škola pod posebnim uvjetima u gradu Zagrebu. Odabrano je 13 roditelja približne starosti, adekvatnih za grupnu terapiju, koji su pokazali nizak stupanj roditeljske kompetentnosti, izrazili želju za znanjem, pokazali niži stupanj samopoštovanja te pokazivali znakove anksioznosti. Cilj grupe je

bio ovladati nekim vještinama u odgoju i učenju s djecom, baviti se problemima koji su vezani uz obiteljske i školske prilike, savladati otpore i spoznati vlastite emocionalne poteškoće, pa tako kroz vlastiti razvoj posredno pomoći svome djetetu (Morović, 1992.).

Djeca čiji su roditelji bili članovi terapijske grupe, nisu bila uključena ni u kakve rehabilitacijske programe u okviru ovog istraživanja.

Prikazani linearni trendovi (slike 1-5) pokazuju da su nastavnici tijekom eksperimentalnog razdoblja zapazili promjene u ponašanju učenika čiji su roditelji bili uključeni u grupni rad, u četiri područja općeg dijela Evidencijskog lista.

Nastavnici procjenjuju da su se poboljšala ponašanja ostalih učenika prema ispitaniku, dok ponašanja prema nastavniku, ponašanja za vrijeme rada na školskom satu i posebna ponašanja iskazana u razredu procjenjuju lošijim nego prije početka tretmana. Ako pogledamo trajektorije podataka na osnovi kojih su izvedeni trendovi, vidjet ćemo da najveće oscilacije u rezultatima na svim ovdje prikazanim područjima ponašanja postižu upravo djeca čiji su roditelji bili uključeni u grupni rad. Taj podatak vjerojatno govori o promjenama koje su se dogodile kod roditelja, koje su vjerojatno mijenjale obiteljsku klimu, a posebno su promijenile odnos prema djetetu.

Stabiliziranje i integriranje promjena dugotrajan je proces, pa su oscilacije u ponašanju roditelja, koji u raspoloživom vremenu nisu uspjeli potpuno ostvariti predviđene ciljeve programa, sigurno imale odraz i u ponašanju djeteta.

Zanimljivo je da obje skupine koje su svoj rad bazirale na gestalt principima imaju trendove istog, gotovo paralelnog smjera, što upućuje na zaključak da takav pristup djeluje istom zakonitošću i izaziva podjednake promjene bez obzira uključuje li neposredno

dijete ili se na dijete djeluje posredno, tretmanom roditelja.

4.3. ANALIZA DINAMIKE PROMJENA U PONAŠANJU DJECE UKLJUČENE U REHABILITACIJSKI PROGRAM "PERCEPTIVNO-MOTORIČKA STIMULACIJA"

Program perceptivno-motoričke stimulacije ima za cilj podizanje spremnosti učenika za školsko učenje putem sticanja iskustava koja su prije polaska u školu bila često nedostatna i neadekvatna (Teodorović, B., Pintarić, Lj.). Kroz rehabilitacijske seanse pokušalo se integrativno obuhvatiti djetetovo zahvaćanje okoline, ali i stimulirati pojedina osjetna područja kako bi se potaklo diferenciranije i svrhovitije percipiranje. Izvođene su perceptivno-motoričke aktivnosti kojima se potiče razvoj osnovnih pojmova vezanih uz shemu tijela, lateralizaciju, organizaciju, tj. snalaženje u prostoru i vremenu, te snalaženje u dvodimenzionalnom prostoru (papiru). Bila su obuhvaćena sva područja percipiranja: vizualno, auditivno, taktilno, kinestetsko, percepcija mirisa i okusa. Doživljavanjem okoline putem svih osjetnih modaliteta postiže se perceptivna integracija važna za viši stupanj perceptivnog i kognitivnog učenja. Smatra se da će podizanje spremnosti za učenje utjecati na uklanjanje nekih faktora koji su doveli do pojave nepoželjnih ponašanja. Trendovi prikazani na slikama 1 do 5, pokazuju da su nastavnici tijekom perioda u kojem su opservirali učenike uključene u program stimulacije perceptivno-motoričkih sposobnosti zabilježili smanjenje neadekvatnih ponašanja u razrednoj situaciji i to u četiri od pet područja općeg dijela Evidencijskog lista.

Ova poboljšanja obuhvaćaju ponašanje prema nastavniku (ELO 1-4), prema suučenicima u razredu (ELO 5-9), ponašanje za vrije-

me rada na školskom satu (ELO 15-19) te posebna ponašanja iskazana u razredu (ELO 20-29). Jedino područje na kojem postoji tendencija pada je "ponašanje ostalih učenika prema ispitaniku" (ELO 10-14). Neka od objašnjenja ovakvih rezultata mogu se naći s obzirom na strukturu, način organizacije te sadržaje primjenjivanog programa.

Rad se odvijao u malim grupama (5-6 učenika) u situaciji koja je neka vrsta imitacije školske situacije (strukturirane seanse pod kontrolom voditelja u adekvatno opremljenom prostoru). Također, s obzirom na sadržaj i aktivnosti, u djece se usmjeravanjem pažnje, tj. razvijanjem navike "slušanja", promatranja, uočavanja bitnih detalja, poticalo svrhovitije zahvaćanje okoline. Ona su doživljavala uspjeh osvještavajući informacije kojih do tada nisu bila svjesna.

Osim toga vjerojatno je na taj način stečena navika obraćanja na to što se oko njih događa (uvažavanje nastavnika, veća samostalnost u radu, i sl.). Ovakva veća orijentiranost na sebe i svoje sposobnosti vjerojatno je utjecala na promjenu interakcijskih odnosa sa suučenicima iz razreda te je nastavnik to interpretirao bilježenjem neadekvatnijeg odnosa ostalih učenika prema ispitanicima eksperimentalne skupine (ELO 10-14).

4.4. ANALIZA DINAMIKE PROMJENA U PONAŠANJU DJECE UKLJUČENE U PROGRAM "REHABILITACIJE PUTEM POKRETA"

Program rehabilitacije putem pokreta realiziran je u okviru seansi (dva puta tjedno), a osnovni oblik izvođenja su pokretne igre u skladu s principima motoričkog reagiranja i ritmiziranja. Na ovaj se način težilo stjecanju odnosno usavršavanju kvalitete pokreta kako bi se ispravili ili ublažili pogrešni motorički tokovi te kompenzirao nedostatak pojedinih funkcija, a na taj način omogućilo

poticanje perceptivnih i spoznajnih funkcija, komunikacije, odnosno socijalne adaptiranosti djeteta (Levandovski, Mišić).

Na slikama 1. do 5. prezentirani su efekti primjene programa rehabilitacije putem pokreta. Uočljivo je tako da je jedino na području ELO 5-9 došlo do pozitivnih pomaka, odnosno da se ponašanje ispitanika prema suučenicima u razredu postepeno poboljšava.

Ovakav trend dovodimo u vezu sa jednom od vrsta motoričkih aktivnosti primjenjivanih u programu, a to su vježbe za uspostavljanje socijalnog kontakta: uvažavanje pravila i redosljeda u interakciji grupe, usklađivanje vlastitog ponašanja u odnosu na druge, usmjeravanje nesvršishodnih ponašanja u smislene motoričke reakcije i sl.

Prema procjeni nastavnika, na dva područja ("ponašanje prema nastavniku", "posebna ponašanja iskazana u razredu") trend ne pokazuje gotovo nikakve promjene, učenici tijekom eksperimentalnog programa pokazuju mala odstupanja od uobičajenog ponašanja. Na područjima koja se odnose na ponašanje ostalih učenika prema našem ispitaniku i ponašanje na školskom satu evidentira se trend pada. Interpretacija ovakvih rezultata jednim je dijelom vezana uz osobitosti ovog rehabilitacijskog programa. Jedna od njih je da se on provodio u sredini koja nije tipična školska situacija (odnosno sportska dvorana je samo malim dijelom prostor koji se veže uz osnovnu "funkciju" škole), a uloga voditelja je da koordinira i uobličuje odnosno kreira prostor zadovoljenja potrebe djece za kretanjem i igrom. Ovo su samo dvije odrednice ovog programa koje su relativna novost kako za izravne sudionike (ispitanike) tako i za okolinu koja, pak, na njih vjerojatno postavlja i zahtjeve koji se mogu ispoljavati u obliku prevelikih očekivanja ili nesnalazjenja sa novim načinima ponašanja ispitanika.

4.5. ANALIZA DINAMIKE PROMJENA U PONAŠANJU NASTALIH DJELOVANJEM REHABILITACIJSKIH POSTUPAKA ZA CIJELI UZORAK ISPITANIKA, MJERENA SUMARNIM VARIJABLAMA (PET PODRUČJA PONAŠANJA) I DIJELA EVIDENCIJSKOG LISTA, U ODNOSU NA VREMENSKE TOČKE

Za rezultate cijelog uzorka ispitanika nije bilo moguće izračunati linearni trend, jer su ispitanici bili u različitim rehabilitacijskim grupama čiji programi daju različite, a u nekim područjima ponašanja čak i suprotne efekte. Tijekom cijelog tretmana postojala je razlika u procjenama ponašanja svih naših ispitanika kad ih se promatra kao uzorak u cjelini, u odnosu na pojedina područja ponašanja. U prosjeku su najpozitivnije procijenjena ponašanja (82 % mogućih bodova) opisana u području "posebna ponašanja iskazana u razredu", što drugim riječima znači da djeca, u prosjeku, nisu učestalo iskazivala ponašanja kao što su: izlazi iz klupe i šeta po razredu za vrijeme nastave, zamuckuje više nego obično dok odgovara gradivo, gricka nokte, pojavljuju se tikovi, impulzivnost, povučenost. U području "ponašanje ostalih učenika prema ispitaniku" uspješnost je nešto niža (72 %), što znači da se drugi učenici našim ispitanicima najčešće ne rugaju, ne napadaju ih fizički bez povoda, često im pružaju pomoć kad je to potrebno, ali ih samo povremeno pozivaju da sudjeluju u zajedničkim aktivnostima).

Nastavnici su procijenili da učenici u cjelini imaju najviše teškoća u području "ponašanja za vrijeme školskog sata" (ne zalaže se u radu, potrebno ga je poticati, potrebna je pomoć u obavljanju zadataka koje treba samostalno obaviti, odustaje čim naiđe na prvu teškoću, teško se usredotočuje na rad, spor je u radu).

5. ZAKLJUČAK

Analizirajući promjene u pet ispitivanih područja ponašanja tijekom 10 mjesečnog eksperimentalnog razdoblja, odnosno linearne trendove rezultata nastalih na temelju procjena ponašanja učenika od strane nastavnika, uočavamo razlike s obzirom na programe rehabilitacijskih skupina u koje su učenici bili uključeni. Učenici koji su bili uključeni u grupni rad po principima gestalt terapije i učenici čiji su roditelji bili uključeni u edukativne grupe u kojima se koristila tehnika gestalt psihoterapije, postižu rezultate čiji su trendovi promjena, osim u jednom području ("ponašanje prema suučenicima", gdje rezultati učenika čiji su roditelji bili uključeni u rad ne pokazuju značajnije promjene), gotovo paralelni. Zanimljivo je da, međutim, promjene koje su postignute kroz vremenske točke, samo u jednom području ("ponašanje ostalih učenika prema ispitaniku") pokazuju pozitivan trend, u ostalima pokazuju trend pada, odnosno nastavnici procjenjuju ponašanja ispitanika lošijim.

Potpuno suprotne trendove promjena ponašanja imaju rezultati ispitanika koji su bili uključeni u rehabilitacijski program u kome se provodila perceptivno-motorička stimulacija. Samo u području "ponašanje ostalih

učenika prema ispitaniku" trend pokazuje pad, za sva ostala ponašanja procjene nastavnika pokazuju pozitivne promjene.

Učenici koji su bili uključeni u rad grupe Rehabilitacija putem pokreta, poboljšali su ponašanje u području "ponašanje prema suučenicima", u dva područja nisu se dogodile vidljivije promjene, a u dva područja trend promjena pokazuje pad, odnosno ponašanje im se, prema procjenama nastavnika, pogoršalo.

Takva razlika u rezultatima ima svoju opravdanost u različitim strukturama rehabilitacijskih skupina. Programima se djelovalo na različita razvojna područja, unutar kojih se do promjena dolazi različitim dinamikom, a pojedini pristupi zahtijevaju duže vrijeme tijekom kojeg se mogu uočiti i stabilizirati nastale promjene.

Zbog navedenih razlika u programima nije bilo moguće izračunati linearne trendove kojima bi se uočile promjene u ponašanju svih ispitanika kao cjelovitog uzorka.

U odnosu na pojedina procjenjivana područja, za cijeli uzorak ispitanika, nastavnici procjenjuju da učenici imaju najmanje teškoća u ponašanju unutar područja "posebna ponašanja iskazana u razredu", te "ponašanje ostalih učenika prema ispitaniku", a da se najveće teškoće javljaju u području "ponašanja za vrijeme školskog sata".

LITERATURA

1. Acton, H.M. i L. Zabartany: Interaction and performance within cooperative groups: Effects on nonhandicapped students, Attitudes toward their mildly mentally retarded peers, *American Journal on Mental retardation*, 1988, Vol. 93, 1, 16-23.
2. Igrić, Lj., A. Žic, J. Krleža-Babić: Socijalna adaptacija djece s mentalnom retardacijom i njihova socijalna zrelost, *Defektologija*, 1992, Vol. 28, 1-2 supl.(2), 29-45.
3. Levandovski, D., Mišić, D.: Program rehabilitacije putem pokreta. Priručnik (u tisku), Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
4. Morović, J.: Agresivnost u grupi roditelja djece usporena kognitivnog razvoja, *Defektologija*, 1992, Vol. 28, 1-2 supl.(2), 79-83.
5. Prillman, D.C. : Acceptance of learning disabled students in the mainstream environment. A failure to replicate. *Journal of Learning Disabilities*, 1981, Vol. 14, 6.

6. Stančić, V. : Djeca s teškoćama u razvoju u redovnoj školi. Zagreb, 1985.
7. Stančić, Z.: Sociometrijski položaj učenika usporenog kognitivnog razvoja u redovnim osnovnim školama i neke njegove hipotetičke determinante, Defektologija, 1990, Vol. 26, 2, 177-193.
8. Stančić, V., D. Levandovski, Lj. Igrić: Evidencijski list za otkrivanje i praćenje djece s teškoćama u razvoju osnovnoškolske dobi. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1990.
9. Teodorović, B., Lj. Pintarić: Program perceptivno-motoričke stimulacije za djecu s teškoćama u učenju. Priručnik (u tisku), Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
10. Žic Anamarija: Efekti primjene gestalt terapije u socijalizaciji djece s mentalnom retardacijom. Magistarski rad. Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1995.

THE DINAMICS OF BEHAVIORAL CHANGES IN PUPILS WITH DELAYED COGNITIVE DEVELOPMENT

Summary

The aim of this investigation was to estimate the trend of behavioral changes in pupils with delayed cognitive development, during the 10 months experimental treatment in four rehabilitation groups.

Teachers estimated behavior on the estimation list, in 24 time spots.

Among 5 tested aspects of behavior, linear trends of means (\bar{x}), show growth at least within 1 aspect of behavior in all tested groups.